

ZYGMUNT TOBOR

<https://orcid.org/0000-0001-6541-8502>

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Prawnych

MATEUSZ ZEIFERT

<https://orcid.org/0000-0003-3266-3397>

Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Nauk Prawnych

Linguam novit curia? Analiza korpusowa w prawie karnym – przyczynek do dyskusji

Linguam novit curia? Corpus analysis in criminal law – the beginning of a discussion

ABSTRAKT: W interpretacji prawa karnego dużą rolę odgrywa domniemanie znaczenia powszechnego (ogólnego, potocznego) wyrażeń ustawowych. Ustalanie znaczenia powszechnego w procesie stosowania prawa odbywa się zwykle na podstawie intuicji językowej organu procesowego lub słowników. W artykule przedstawiono konkurencyjne źródło wiedzy o znaczeniu powszechnym, jakim są korpusy językowe. Wykorzystanie korpusów jako narzędzia wykładni prawa jest od kilku lat intensywnie dyskutowane w literaturze amerykańskiej. Główne zastrzeżenia zgłaszane są w kontekście prawa karnego. Artykuł zawiera przegląd głównych argumentów podnoszonych w amerykańskiej debacie i odniesienie ich do polskiej kultury prawnej. Ponadto, przedstawione zostały przykładowe analizy korpusowe na gruncie spraw karnych, zarówno w kontekście wykładni prawa, jak i oceny językowych elementów stanu faktycznego.

SŁOWA KLUCZOWE: językoznawstwo korpusowe, analiza korpusowa, interpretacja prawa, prawo karne, znaczenie powszechne

ABSTRACT: In the interpretation of criminal law, an important role is played by the presumption of the common (general, colloquial) meaning of statutory expressions. Determining the common meaning in the process of applying the law is usually based on the linguistic intuition of the procedural authority or on dictionaries. In the article, we present an alternative source of knowledge about the common meaning of linguistic corpora. The use of corpora as a tool of legal interpretation has been intensively discussed in American literature for several years. The main objections are raised in the context of criminal law. The article reviews the main arguments raised in the American debate and relates them to Polish legal culture. Moreover, some exem-

plary corpus analyzes in criminal cases are presented, both in the context of legal interpretation and the assessment of linguistic elements of the facts of the case.

KEYWORDS: corpus linguistics, corpus analysis, statutory interpretation, criminal law, ordinary meaning

1. Wprowadzenie

W dogmatyce prawa karnego i judykaturze szerokim uznaniem cieszy się pogląd o swoistości wykładni prawa karnego. Jako źródło owej swoistości wskazuje się zwykle zasadę *nullum crimen sine lege*, względnie funkcję gwarancyjną prawa karnego¹. Swoistość ta polega przede wszystkim na nadawaniu szczególnej roli metodom (dyrektywom) wykładni językowej, co chronić ma przed dokonywaniem wykładni rozszerzającej. W szczególności mówi się o pierwszeństwie, prymacie lub podstawowej roli wykładni językowej, o językowej granicy wykładni, a także o subsydiarności lub wyjątkowości pozajęzykowych metod wykładni². Twierdzenia tego typu rodzą liczne obiekcje. W tekście niniejszym nie zamierzamy jednak podejmować z nimi polemiki i w tym zakresie odsyłamy do bogatej literatury teoretycznoprawnej³. Uwagę naszą kierujemy natomiast na metody ustalania znaczenia wyrazów występujących w przepisach karnych. Z tego powodu kontrowersje wokół roli wykładni językowej w prawie karnym pozostają w zasadzie irrelevantne względem podejmowanego przez nas zagadnienia.

Jak powszechnie wiadomo, znaczenie wyrażen językowych występujących w przepisach prawnych można rozpatrywać na gruncie różnych rejestrów językowych, w szczególności języka prawnego, języka prawniczego i języka ogólnego (powszechnego, potocznego⁴). Wybór rejestru bezpośrednio wpływa na metody ustalania znaczenia. Znaczenia prawnego poszukiwać będziemy w samym akcie prawnym, przede wszystkim w przepisach zawierających definicje legalne. Znacze-

¹ R. Zawłocki, *O metodzie interpretacji przepisów prawa karnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2004, nr 4, s. 93.

² P. Wiatrowski, *Dyrektywy wykładni prawa karnego materialnego w judykaturze Sądu Najwyższego*, C.H.Beck, Warszawa 2013, s. 3, <https://pzw1.pl/Dyrektywy-wykladni-prawa-karnego-materialnego-w-judykaturze-Sadu-Najwyzszego,4901150,p.html> [dostęp: 24.11.2020]; I. Urbaniak-Mastalerz, *Współczesny paradygmat wykładni prawa karnego*, M.Prawn. 2015, nr 24, s. 1309; wyrok SN z 13 listopada 2008 r., IV KK 366/08, Lex nr 468661, uchwała SN z 30 czerwca 2008 r., I KZP 12/08, OSNKW 2008, nr 8, poz. 58.

³ Por. na ten temat: A. Bielska-Brodziak, S. Tkacz, Z. Tobor, *Kilka uwag o wykładni prawa karnego*, „Studia Prawnicze” 2009, nr 3, s. 109–144.

⁴ Por. jednak uwagi krytyczne na temat terminu „język potoczny” w: M. Zieliński, *Wykładnia prawa: zasady, reguły, wskazówki*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 128–134.

nie prawnicze rekonstruować będziemy na podstawie wypowiedzi orzecznictwa i nauki prawa. Stwierdzenia powyższe są nader lapidarne i nie mają bynajmniej sugerować, że zagadnienia te nie nastęczają praktycznych czy teoretycznych trudności⁵. W niniejszym tekście interesuje nas jednak metoda ustalania znaczenia ogólnego (powszechnego, potocznego). Powodów ku temu jest kilka. Po pierwsze, język ogólny stanowi bazę leksykalną dla tekstów prawnych⁶. Ogromna większość wyrażen występujących w tych tekstach nie posiada swoistego znaczenia prawnego (brak definicji legalnych) ani prawniczego (brak powszechnie przyjmowanych definicji doktrynalnych czy orzeczniczych), co powoduje konieczność sięgania do rejestru języka ogólnego w celu ustalenia ich znaczenia. Po drugie, każda znana nam teoria wykładni (zarówno opisowa, jak i normatywna) nadaje znaczeniu ogólnemu zasadniczą rolę. Właściwie trudno wyobrazić sobie realistyczną metodologię wykładni, w której pojęcie znaczenia ogólnego nie odgrywałoby istotnej roli⁷. Przypomnijmy, że podstawową dyrektywą wykładni językowej jest tzw. domniemanie języka potocznego, zgodnie z którym „normie należy przypisać takie znaczenie, jakie ma ona w języku potocznym, chyba że ważne względy przemawiają za odstępianiem od tego znaczenia”⁸. Nie jest to zresztą jakiś szczególny rys polskiej kultury prawnej, ale zasada ugruntowana także w wielu (być może we wszystkich) obcych porządkach prawnych⁹. Powoływanie się na znaczenie potoczne uzasadniane jest w różny sposób. Wyróżnia się np. uzasadnienie komparatywne, judykacyjne oraz odwołujące się do różnorodnych wartości¹⁰. Jeden z popularnych i – w naszej ocenie – bardzo ważkich argumentów dotyczy funkcji komunikacyjnej prawa¹¹. Po trzecie, rola znaczenia ogólnego wydaje się szczególnie doniosła na gruncie prawa karnego z uwagi na jego funkcję gwarancyjną i bardzo szeroko zakreślony krąg adresatów. Kwestia ta zostanie szerzej omówiona w dalszej części artykułu. Po czwarte wreszcie, metody ustalania znaczenia ogólnego jawią się jako najbardziej dowolne.

W literaturze wymienia się zazwyczaj trzy możliwe źródła wiedzy o znaczeniu ogólnym: kompetencję (intuicję) językową interpretatora, opinie biegłych

⁵ Por. w szczególności: A. Bielska-Brodziak, *Interpretacja tekstu prawnego na podstawie orzecznictwa podatkowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.

⁶ M. Zieliński, *Wykładnia prawa...*, s. 139–145.

⁷ B.G. Slocum, *Ordinary Meaning*, University of Chicago Press, Chicago–London 2016, s. 9.

⁸ L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, Dom Organizatora, Warszawa 2000, s. 170. Formuła domniemania jest charakterystyczna dla klaryfikacyjnej koncepcji wykładni, której autorem jest Jerzy Wróblewski, por. m.in. Idem, *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1990, s. 79.

⁹ B.G. Slocum, *Ordinary Meaning...*, s. 3–4; A. Grabowski, *Sila argumentu interpretacyjnego z prawniczego domniemania języka (znaczenia) potocznego*, „Zagadnienia Naukoznawstwa” 2016, R. 52, nr 3 (209), s. 360.

¹⁰ A. Grabowski, *Sila argumentu...*, s. 360–363.

¹¹ Por. np. B.G. Slocum, *Ordinary Meaning...*, s. 3–20.

językoznawców oraz słowniki języka polskiego¹². Praktyka orzecznicza pokazuje, że powoływanie biegłych z zakresu językoznawstwa na okoliczność ustalenia prawidłowego znaczenia tekstu prawnego – niezależnie od wiążących się z tym zagadnień natury procesowej – ma miejsce niezwykle rzadko¹³. Kompetencja językowa interpretatora (sędziego), z uwagi na swoją psychiczną i subiektywną naturę, ma wątpliwą wartość argumentacyjną i również na ogół nie jest przywoływana w uzasadnieniach orzeczeń. W praktyce zatem najdonioślejsza rola w omawianym zakresie – przynajmniej w wymiarze argumentacyjnym – przypada słownikom¹⁴. Skądinąd koresponduje to z zalecaniami formułowanymi w opracowaniach teoretycznoprawnych i doktrynalnych¹⁵. Zagadnienie słowników jako narzędzia interpretacji prawa nie jest bynajmniej wolne od kontrowersji i od lat cieszy się sporym zainteresowaniem teorii prawa, ostatnio także polskiej¹⁶.

2. Korpusy językowe

Do niedawna słowniki jako prawnicze źródło wiedzy o znaczeniu ogólnym nie miały realnej konkurencji. Sytuacja zmieniła się jednak w ostatnich latach za sprawą gwałtownego wzrostu dostępności korpusów językowych. Korpusy językowe to ogromne¹⁷ komputerowe zbiory tekstów, tworzone z autentycznych tekstów danego języka (lub kilku języków) na podstawie zasady reprezentatywności. Wykorzystanie korpusów do celów badawczych możliwe jest dzięki różnym narzędziom, procedurom i algorytmom informatycznym, takim jak: wyszukiwanie interaktywne, listy frekwencyjne, konkordancje i kolokacje¹⁸. Wyszukiwa-

¹² A. Bielska-Brodziak, *Interpretacja tekstu...*, s. 25–39.

¹³ Ibidem, s. 25.

¹⁴ P. Wiatrowski, *Dyrektywy wykładni...*, s. 84.

¹⁵ J. Wróblewski, *Rozumienie prawa...*, s. 79; M. Zieliński, *Wykładnia prawa...*, s. 271–281, 336; P. Hofmański, S. Zabłocki, *Wykładnia językowa*, w: *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, red. P. Hofmański, S. Zabłocki, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, <https://sip.lex.pl/#/monograph/369226932/92/hofmanski-piotr-zablocki-stanislaw-elementy-metodyki-pracy-sedziego-w-sprawach-karnych?keyword=pierwsze%C5%84stwo%20znaczenie%20potoczne&cm=SREST> [dostęp: 15.01.2021].

¹⁶ M. Zieliński, *Wykładnia prawa...*, s. 271–281; Z. Tobor, P. Żmigrodzki, A. Bielska-Brodziak, *Co każdy prawnik o słownikach wiedzieć powinien*, „Przegląd Sądowy” 2008, nr 7–8, s. 79–95; A. Bielska-Brodziak, Z. Tobor, *Słowniki a interpretacja tekstów prawnych*, PIP 2007, nr 5, s. 20–33.

¹⁷ Przykładowo: popularny anglojęzyczny Corpus of Contemporary American English (<https://www.english-corpora.org/>) zawiera 560 mln słów, a Narodowy Korpus Języka Polskiego (<http://www.nkjp.pl/>) ponad 1,5 mld słów. Największym istniejącym korpusem jest Google Books Ngram (<http://books.google.com/ngrams>), który zawiera ok. 155 mld słów.

¹⁸ B. Lewandowska-Tomaszczyk, *Podstawy językoznawstwa korpusowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005, s. 33–45.

nie jest podstawowym narzędziem każdego użytkownika współczesnych technologii informatycznych, przy czym w przypadku korpusu może przyjmować bardzo zaawansowane postacie, uwzględniać określone współwystępujące frazy itd. Listy frekwencyjne określają częstotliwość występowania wyrazów w danym korpusie, a zatem – przy założeniu reprezentatywności korpusu – w danym języku. Wykorzystuje się je m.in. do tworzenia słowników frekwencyjnych i do nauki języków obcych. Konkordancje to zbiory przykładów użycia danego wyrazu w kontekście, zgodnie z wprowadzonymi przez badacza kryteriami. Zazwyczaj prezentuje się je w formie KWIC (*key words in context*), tzn. poszukiwany wyraz wyświetlany jest na środku generowanej listy, otoczony z obydwu stron przez najbliższy kontekst zdaniowy. Umożliwia to wygodne porównanie wielu przykładów użycia i pozwala wnioskować na temat jego znaczenia. Konkordancje są wykorzystywane m.in. przy tworzeniu słowników, tezaursów i glosariuszy, gdyż doskonale zastępują tradycyjne fiszki. Kolokacje to stale powtarzające się kombinacje słów występujące w swoim sąsiedztwie. Ich uwzględnienie pozwala m.in. określić, w jakim kontekście dany wyraz występuje najczęściej, lub wyszukać przykłady użycia wyrazu w określonym kontekście¹⁹.

Podsumowując, korpusy umożliwiają empiryczne badanie języka na podstawie ogromnej liczby przykładów jego rzeczywistego użycia. Mówiąc obrazowo, pozwalają wziąć „surowy” materiał językowy „pod mikroskop” i prześledzić funkcjonowanie interesujących nas elementów. Początki dziedziny znanej dziś jako językoznawstwo korpusowe sięgają lat 50. XX w., ale jej prawdziwy rozwój rozpoczął się wraz z gwałtownym wzrostem dostępności komputerów w latach 90. Dziś językoznawstwo korpusowe stanowi niezwykle prężną gałąź lingwistyki, wykorzystywaną do rozmaitych celów naukowych i praktycznych, jak np. tworzenie słowników, nauka języków obcych, tłumaczenia. W kontekście prawnym warto przykładowo wspomnieć międzynarodowy projekt badawczy Eurolect Observatory Project, którego celem jest m.in. analiza wpływu ustawodawstwa unijnego na język aktów prawnych krajów członkowskich i podniesienie językowego poziomu krajowych aktów implementujących dyrektywy unijne²⁰.

Zagadnienie wykorzystania korpusów językowych w praktyce prawniczej nie było jeszcze szerzej dyskutowane w polskiej nauce prawa²¹. W orzecznictwie kor-

¹⁹ Ibidem, s. 35–42.

²⁰ <https://www.unint.eu/en/research/research-projects/33-page/490-eurolect-observatory-project.html> [dostęp: 30.11.2020].

²¹ Do nielicznych wyjątków należą prace: E. Kubicka i in., *Wykorzystanie słowników w interpretacji prawniczej – implikacje praktyczne*, „Kwartalnik Sądowy Apelacji Gdańskiej” 2015, nr 1, s. 25–50; A. Choduń, *Aspekty językowe derywacyjnej koncepcji wykładni prawa*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2018, s. 257–262, https://www.academia.edu/43896506/Aspekty_j%C4%99zykowe_derywacyjnej_koncepcji_wyk%C5%82adni_prawa [dostęp: 10.08.2020]; Z. Tobor, M. Zeifert, *Korpusy językowe jako narzędzie interpretacji prawa. Amerykańska teoria i praktyka*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2020, nr 4, s. 80–90.

pusy pojawiają się sporadycznie w sprawach z zakresu prawa własności intelektualnej i dóbr osobistych, jednak jak dotąd wyłącznie w opiniach biegłych językoznawców²² lub w argumentacji stron²³. Tymczasem w latach 2016–2020 ukazało się kilkadziesiąt amerykańskich publikacji poświęconych temu zagadnieniu. Matecznikiem ruchu zwanego *law and corpus linguistics* jest Brigham Young University w Provo (stan Utah), a jego czołowy przedstawiciel to Stephen C. Mouritsen. Zainteresowanie nauki prawa korpusami niewątpliwie wynika z faktu, że od kilku lat pojawiają się one w argumentacji amerykańskich sądów, w tym Sądu Najwyższego. Głównym propagatorem tego podejścia jest sędzia Sądu Najwyższego Stanu Utah Thomas Lee, autor licznych wspólnych publikacji z S.C. Mouritsenem²⁴.

3. Korpusy a interpretacja prawa

W tym miejscu warto dokonać przeglądu argumentów podnoszonych za wykorzystaniem korpusów do interpretacji prawa i przeciwko temu faktowi. Kwestia ta mocno spolaryzowała środowisko naukowe, a najbardziej zasadnicze obiekcje wyrażane są właśnie w kontekście prawa karnego. Rozpocznijmy od rekonstrukcji najważniejszych argumentów przemawiających *in generale* za wykorzystywaniem korpusów:

- 1) korpusy są zbiorami rzeczywistych wypowiedzi użytkowników danego języka, a zatem zawierają najbardziej wiarygodną informację o tzw. zwykłym znaczeniu (*ordinary meaning*) słów. Doktryna zwykłego znaczenia, stanowią-

²² Por. np. wyrok SA w Białymstoku z 26 czerwca 2015 r., I ACa 230/15, Lex nr 1765926: „Biegła wyjaśniła, iż podstawą sporządzania opinii z zakresu językoznawstwa jest tzw. »korpus języka polskiego«. Jest to zrównoważony tematycznie i gatunkowo zbiór tekstów polskich służących do zilustrowania użycia słów i ich znaczeń. Składa się z tekstów książek, czasopism, druków ulotnych i akcydensowych (np. reklam, instrukcji obsługi, regulaminów, ulotek wyborczych), stron internetowych oraz tekstów mówionych, stanowiąc autentyczny materiał językowy, na którego podstawie opisuje się znaczenia słów i konstrukcji. Na podstawie tego rodzaju bazy, biegła oceniła rozumienie słowa w przestrzeni komunikowania publicznego. Z tych przyczyn Sąd Apelacyjny, nie podziela zarzutu nieprzydatności opinii biegłej w przedmiotowej sprawie i naruszenia art. 233 § 1 k.p.c. przy jej ocenie”. Por. także: wyrok SA w Łodzi z 13 listopada 2014 r., I ACa 709/14, Lex nr 1554764; wyrok WSA w Warszawie z 19 marca 2019 r., VI SA/Wa 1895/18, Lex nr 2696759; wyrok SO w Warszawie z 22 sierpnia 2018 r., X Ka 721/18, Lex nr 2566284.

²³ Por. wyrok NSA z 16 października 2013 r., II GSK 937/12, Lex nr 1559063: „Uprawniony przecząc twierdzeniom wnioskodawcy podniósł natomiast, że nazwa [...] nie pojawia się w żadnym z ogólnych zbiorów leksykalnych współczesnego języka i nie jest odnotowywana przez korpus języka polskiego, w tym przez Korpus Języka Polskiego PWN. Wnioskodawca nie wykazał, by twierdzenia te były niezgodne ze stanem faktycznym”. Por. także: wyrok NSA z 30 maja 2019 r., II GSK 137/18, Lex nr 2690475.

²⁴ Przegląd dorobku amerykańskiej teorii prawa i praktyki prawniczej w zakresie zastosowania korpusów językowych znajdzie czytelnik w artykule: Z. Tobor, M. Zeifert, *Korpusy językowe...*

ca w przybliżeniu połączenie polskiej zasady pierwszeństwa wykładni językowej z zasadą domniemania języka ogólnego (powszechnego, potocznego), uważana jest w amerykańskiej kulturze prawnej za najbardziej fundamentalną dyrektywę wykładni²⁵;

- 2) korpusy wnoszą do dyskursu interpretacyjnego nieoceniony pierwiastek naukowy, sprawiają, że interpretacja prawa staje się przedsięwzięciem bardziej naukowym, przewidywalnym, weryfikowalnym i obiektywnym²⁶;
- 3) korpusy językowe są lepszym źródłem wiedzy o znaczeniu ogólnym niż intuicja językowa sędziego, która z natury jest subiektywna, ma charakter indywidualny i nie poddaje się weryfikacji²⁷;
- 4) korpusy językowe są lepszym źródłem wiedzy o znaczeniu ogólnym niż słowniki. Po pierwsze, zawierają „surowy” materiał językowy, niezapośredniczony przez subiektywne, merytoryczne i redakcyjne decyzje autora słownika²⁸. Po drugie, pozwalają w znacznie większym stopniu uwzględnić kontekst językowy wyrażenia²⁹. Po trzecie, mają większą szansę nadążać za dynamicznym rozwojem języka, wiążącym się z popularnością nowoczesnych form komunikacji międzyludzkiej³⁰.

Wypada też przedstawić najczęściej podnoszone argumenty przeciwko wykorzystaniu korpusów w interpretacji prawa:

- 1) korpusy, z uwagi na metodologię ich tworzenia, zawierają także niekonwencjonalne, metaforyczne, potoczne czy zwyczajnie niepoprawne użycia słów, które nie powinny mieć wpływu na decyzję interpretacyjną³¹;

²⁵ Por. B.G. Slocum, *Ordinary Meaning...*, *passim*. W dalszej części artykułu pojęcie *ordinary meaning* utożsamiamy z rodzimym pojęciem znaczenia ogólnego (powszechnego, potocznego). Jest to pewne uproszczenie, jednak w naszej ocenie dopuszczalne. Tak również m.in. A. Grabowski, *Siła argumentu...*, s. 359.

²⁶ S.C. Mouritsen, *Corpus Linguistics in Legal Interpretation. An Evolving Interpretative Framework*, „International Journal of Language & Law” 2017, vol. 6, s. 68, <https://doi.org/10.14762/jll.2017.067>; J.C. Phillips, J. Egbert, *Advancing Law and Corpus Linguistics: Importing Principles and Practices from Survey and Content Analysis Methodologies to Improve Corpus Design and Analysis*, „Brigham Young University Law Review” 2017, issue 6, s. 1589.

²⁷ S.C. Mouritsen, *The Dictionary Is Not a Fortress: Definitional Fallacies and a Corpus-Based Approach to Plain Meaning*, „Brigham Young University Law Review” 2010, issue 5, s. 1970.

²⁸ L.M. Solan, *Can Corpus Linguistics Help Make Originalism Scientific?*, „Yale Law Review” 2016, vol. 126, s. 62–63, <https://www.yalelawjournal.org/forum/can-corpus-linguistics-help-make-originalism-scientific> [dostęp: 1.12.2020].

²⁹ S. Gries, B.G. Slocum, *Ordinary Meaning and Corpus Linguistics*, „Brigham Young University Law Review” 2017, issue 6, 1417, <https://digitalcommons.law.byu.edu/lawreview/vol2017/iss6/7> [dostęp: 10.08.2020]. Warto wspomnieć, że na inherentną kontekstowość korpusów wskazują również wspomniani polscy autorzy, por. E. Kubicka i in., *Wykorzystanie słowników...*, s. 35.

³⁰ A. Wang, *Googling for Meaning: Statutory Interpretation in the Digital Age*, „The Yale Law Journal” 2016, vol. 125, 267, *passim*, <http://www.yalelawjournal.org/forum/googling-for-meaning-statutory-interpretation-in-the-digital-age> [dostęp: 10.08.2020].

³¹ J.S. Ehrett, *Against Corpus Linguistics*, „The Georgetown Law Journal Online” 2017, vol. 108, s. 62–65. Na kwestię tę zwraca również uwagę A. Choduń, *Aspekty językowe...*, s. 257–262.

- 2) korpusy nie stanowią wcale „surowego” materiału językowego, ponieważ są tworzone zgodnie z określoną metodologią, która wpływa na liczbę, rodzaj, wiek czy proporcje tekstów źródłowych, a te z kolei przekładają się na wyniki przyszłych analiz. Ostatecznie więc badania korpusowe narażone są na zarzut arbitralności tak samo, jak odwoływanie się do słowników³²;
- 3) analizy korpusowe mają charakter ilościowy, a nie jakościowy; tymczasem częstotliwość występowania danego słowa w określonym kontekście wynikać może z wielu różnych czynników i niekoniecznie odzwierciedla jego najbardziej podstawowe znaczenie³³;
- 4) przeprowadzenie analizy korpusowej jest trudne – wymaga nie tylko teoretycznej wiedzy lingwistycznej, ale także biegłości w posługiwaniu się specjalistycznym oprogramowaniem. Ani sędziowie, ani tym bardziej zwykli obywatele nie mają tego rodzaju kompetencji. Tymczasem wszelkie ewentualne błędy metodologiczne przekładają się na radykalne różnice w uzyskiwanych wynikach³⁴;
- 5) analiza korpusowa wypacza naturę interpretacji prawa, wprowadzając kryterium ilościowe zamiast jakościowego. Rola sędziów zostaje sprowadzona do liczenia wyników w wyszukiwarce, co umniejsza zarówno ich niezawisłość, jak i odpowiedzialność za podejmowane decyzje³⁵.

4. Korpusy a prawo karne

Wskazane zarzuty mają charakter uniwersalny. Rozmiary niniejszego opracowania stanowczo wykluczają możliwość ustosunkowania się do nich i zabrania głosu w ogólnej dyskusji na temat miejsca korpusów w interpretacji prawa. Należy jednak wskazać, że w literaturze formułuje się również argumenty, które odnoszą się do specyfiki prawa karnego³⁶. Przykładowo, w niedawno opublikowanym artykule pt. *Corpus Linguistics and the Criminal Law* Carissa B. Hessick podnosi dwa zasadnicze zarzuty dotyczące wykorzystywania korpusów w prawie karnym. Po pierwsze, językoznawstwo korpusowe narusza zasadę *fair notice*,

³² J.S. Ehrett, *Against Corpus...*, s. 65–68.

³³ D. Tankersley, *Beyond the Dictionary: Why SUA Spontaneous Judicial Use of Corpus Linguistics Is Not Appropriate for Statutory Interpretation*, SSRN Scholarly Paper, Social Science Research Network, Rochester, NY 2018, s. 668, <https://doi.org/10.2139/ssrn.3117223>.

³⁴ J.S. Ehrett, *Against Corpus...*, s. 69; D. Tankersley, *Beyond the Dictionary...*, s. 667; C.B. Hessick, *Corpus Linguistics and the Criminal Law*, “Brigham Young University Law Review” 2017, issue 6, s. 1529.

³⁵ C.B. Hessick, *Corpus Linguistics...*, s. 1529.

³⁶ Ibidem; D. Ortner, *The Merciful Corpus: The Rule of Lenity, Ambiguity and Corpus Linguistics*, “Boston University Public Interest Law Journal” 2016, vol. 21, issue 1, s. 101–142, <https://doi.org/10.2139/ssrn.2576475>.

która stanowi „jedną z fundamentalnych zasad współczesnego prawa karnego”³⁷. Dzieje się tak dlatego, że przeprowadzenie analizy korpusowej dalece przekracza możliwości przeciętnego użytkownika języka, do którego ustawy karne są skierowane³⁸. Powoduje to, że ogół społeczeństwa nie może na podstawie korpusów określać znaczenia słów użytych w ustawie. „Skoro zatem ogół nie zna znaczenia słów użytych w ustawie karnej, ustawa taka nie daje wystarczającego ostrzeżenia (*fair notice*)”³⁹. Po drugie, korzystanie z korpusów stawia pod znakiem zapytania odpowiedzialność (*accountability*) sędziów za podejmowane rozstrzygnięcia⁴⁰. W świetle językoznawstwa korpusowego wykładnia prawa jawi się jako kwestia czysto empiryczna. Rola sędziów zostaje zatem sprowadzona do mechanicznego liczenia wyników w wyszukiwarce, względnie do lektury opinii biegłych językoznawców⁴¹.

Hessick odnosi się – rzecz oczywista – do amerykańskiej tradycji prawa karnego i wypracowanych przez nią pojęć. Zasada *fair notice* oznacza wymóg takiego sformułowania opisu czynu zabronionego przez ustawę, aby przeciętny obywatel mógł zrozumieć, jakie zachowanie jest zakazane⁴². Obejmuje to wymóg używania wyrażen językowych w ich powszechnym znaczeniu. Nie można bowiem od nikogo „wymagać, by – pod groźbą utraty życia, pozbawienia wolności lub własności – spekulował na temat znaczenia ustaw karnych”⁴³. Jak pisał słynny sędzia Oliver W. Holmes: „Jest rzeczą rozsądną, aby świat otrzymał uczciwe ostrzeżenie w języku, który będzie dla niego zrozumiały, w kwestii tego, co prawo zamierza uczynić, jeżeli określona linia zostanie przekroczona”⁴⁴.

Idea ta daje się łatwo odnieść do rodzimej kultury prawnej, gdzie analogiczną funkcję pełni zasada *nullum crimen sine lege certa*. Wskazuje się, że zasada ta (oraz jej warianty) „nakład[ą] na organ stosowania prawa zawężanie alternatyw znaczeniowych interpretowanego tekstu prawnego do znaczeń powszechnie używanych w języku etnicznym”⁴⁵. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego oznacza ona m.in., że „adresat normy prawnokarnej powinien być w stanie zrekonstruować, jedynie na podstawie określających ją przepisów, a więc z zastosowaniem wyłącznie językowych reguł wykładni, zasadnicze zna-

³⁷ C.B. Hessick, *Corpus Linguistics...*, s. 1514. Jeśli nie zaznaczono inaczej, tłumaczenia cytatów obcojęzycznych są naszego autorstwa – Z.T., M.Z.

³⁸ Ibidem, s. 1515–1516.

³⁹ Ibidem, s. 1516.

⁴⁰ Ibidem, s. 1516–1518.

⁴¹ Ibidem, s. 1518.

⁴² Th. Boutrous, B. Evanson, *The Enduring and Universal Principle of “Fair Notice”*, “Southern California Law Review” 2013, vol. 86, s. 195.

⁴³ *Lanzetta v. New Jersey*, 306 U.S. s. 453 (1939), cyt. za: Th. Boutrous, B. Evanson, *The Enduring and Universal...*, s. 199.

⁴⁴ *McBoyle v. United States*, 283 U.S. 25, 27 (1931).

⁴⁵ A. Kotowski, *Z problematyki metody interpretacji językowo-logicznej – uwagi na gruncie dekodowania znaczenia prawno-karnego*, Prok.i Pr 2015, nr 6, s. 129.

miona czynu zabronionego⁴⁶. Również w doktrynie nie budzi wątpliwości, że „przepisy prawa karnego powinny być więc jednoznaczne i jasne, zarówno dla organu stosującego normy prawnokarne, jak i dla każdego obywatela⁴⁷. Zasada *nullum crimen sine lege certa* „oznacza potrzebę ustalenia sensu danego wyrażenia przez analizę znaczenia poszczególnych słów, przy czym dość powszechnie uważa się, że – co do zasady – słowa te powinny być rozumiane tak, jak są one rozumiane w języku potocznym⁴⁸”.

Ze względu na zbieżność amerykańskiej i polskiej nauki prawa karnego w omówionym zakresie uznajemy, że sformułowane przez Hessick zarzuty warto rozważyć także na gruncie polskiej kultury prawnej. Przede wszystkim, opierają się one na założeniu, że korpusy stanowią konkurencję wobec intuicji użytkowników języka, w szczególności sędziów. Tymczasem, jak zostało powiedziane, korpusy są zbiorami wypowiedzi użytkowników języka, czyli wytworów tej właśnie intuicji. Nie stanowią konkurencji dla intuicji językowej, a raczej sposób na jej zweryfikowanie. Ponadto, wyniki analizy korpusowej nie przekładają się automatycznie na decyzję interpretacyjną, o rozstrzygnięciu sprawy nie wspominając. Korpus stanowi jedynie narzędzie interpretacyjne, którego rolą jest służyć sędziemu, a nie kierować jego poczynaniami⁴⁹. Zwolennicy używania korpusów w interpretacji wprost wskazują, że narzędzie to pozostaje neutralne względem przyjmowanej przez danego sędziego normatywnej teorii interpretacji⁵⁰. W szczególności nie wyklucza odwoływania się do innych źródeł ustalania znaczenia. Nie ma zatem przeszkód, by za pomocą analizy korpusowej ustalić, że najczęściej używanym znaczeniem danego słowa jest A, a następnie zdecydować, że na gruncie przepisu słowu temu należy mimo wszystko przypisać znaczenie B. Takie rozstrzygnięcie trzeba oczywiście należycie uzasadnić, w szczególności powołując się na określone względy pozajęzykowe. Jest to istotne zwłaszcza w procedurze karnej, która przewiduje możliwość zaskarżenia nie tylko zapadłego orzeczenia, ale też samego jego uzasadnienia, a nawet braku uzasadnienia określonego rozstrzygnięcia⁵¹. Jednocześnie pozostaje to w zgodzie z poglądem wyrażanym dość powszechnie w nauce prawa karnego i w orzecznictwie sądów karnych, wedle którego „zasada pierwszeństwa wykładni językowej nie oznacza, że w tym procesie wolno zignorować wykładnię systemową i funkcjonalną, a niekiedy także historyczną⁵²”.

⁴⁶ Wyrok TK z 19 lipca 2011 r., K 11/10, OTK ZU nr 6/A/2011, poz. 60.

⁴⁷ I. Urbaniak-Mastalerz, *Współczesny paradygmat...*, s. 1309.

⁴⁸ P. Hofmański, S. Zabłocki, *Wykładnia językowa...*

⁴⁹ D. Lowe, Ch. Potter, *Understanding Legislation: A Practical Guide to Statutory Interpretation*, Hart Publishing, Portland, Oregon 2018, s. 30.

⁵⁰ Th.R. Lee, S.C. Mouritsen, *The Corpus and the Critics*, “The University of Chicago Law Review” 2021, vol. 88, no. 2, s. 275–365, <https://doi.org/10.2139/ssrn.3727504>.

⁵¹ Art. 425 ust. 2 k.p.k. Zwraca na to uwagę I. Urbaniak-Mastalerz (*Współczesny paradygmat...*, s. 1311).

⁵² Wyrok SN z 19 listopada 2008 r., V KK 74/08.

Nawet po oddaleniu zasadniczych zarzutów dotyczących stosowania korpusów w procesie interpretacji prawa karnego temat niniejszy jawi się nam jako niezwykle istotny. Charakterystyczne jest, że najgłośniejsze ze spraw, w których korpusy zostały faktycznie wykorzystane przy orzekaniu, to sprawy karne⁵³. Podobnie, sprawy najczęściej wybierane przez przedstawicieli doktryny jako przykłady do zaprezentowania analizy korpusowej to sprawy karne⁵⁴. *Prima facie* można dostrzec kilka powodów takiego stanu rzeczy. Po pierwsze, prawo karne jest tradycyjnym – by tak rzec – obiektem doświadczalnym filozofów i teoretyków prawa⁵⁵. Sprawy karne dają się zwykle łatwo opisać, często mają wymiar uniwersalny, odwołują się do podstawowych intuicji moralnych człowieka, pobudzają wyobraźnię. Po drugie, prawo karne najbardziej brutalnie ingeruje w sferę praw i wolności człowieka. Interpretacji prawa karnego stawia się zatem najwyższe wymagania (zakaz wykładni rozszerzającej, językowa granica wykładni itd.), które odpowiadać mają jego gwarancyjnej funkcji. Po trzecie, o czym była już mowa wcześniej, w prawie karnym najsilniej uzasadnione jest roszczenie do powszechnej zrozumiałości tekstu prawnego, co wyraża się m.in. w zasadzie określoności czynu zabronionego (*nullum crimen sine lege certa*)⁵⁶. Wskazane powody sprawiają, że dyskusja na temat analizy korpusowej w prawie karnym ma niejako paradygmatyczny charakter. Jeżeli uznamy, że korpusy nadają się do wykorzystania w procesie karnym, *a fortiori* skłonni będziemy dopuszczać korzystanie z nich w każdej innej dziedzinie prawa.

⁵³ Por. *Muscarello v. United States* 524 U.S. (1998); *United States v. Costello* 666 F.3d 1040 (7th Circuit 2012). Ściśle rzecz biorąc, w tych dwóch sprawach sędziowie przeprowadzili analizę innych elektronicznych baz danych (nie korpusów), ale sprawy te zgodnie uważane są za pionierskie dla omawianego zagadnienia. Właściwą analizę korpusową przeprowadzono m.in. w sprawach: *State v. Rasabout* 356 P.3d 1258, 1260 (Utah 2015); *People v. Harris* 885 N.W.2d 832, 838–839 (Michigan 2016). Por. na ten temat: Z. Tobor, M. Zeifert, *Korpusy językowe...*, s. 82–84.

⁵⁴ Jedną z takich spraw jest *Smith vs. United States* 08 U.S. 223 (1993). Por. m.in. S. Gries, B.G. Slocum, *Ordinary Meaning...*, s. 132–141; D. Ortner, *The Merciful Corpus...*, s. 26; L.M. Solan, T. Gales, *Corpus Linguistics as a Tool in Legal Interpretation*, “Brigham Young University Law Review” 2017, issue 6, s. 1353; D. Tankersley, *Beyond the Dictionary...*, s. 23. Przedmiotem analiz jest często również sprawa *United States v. Costello* 666 F.3d 1040 (7th Circuit 2012). Por. m.in. S. Gries, B.G. Slocum, *Ordinary Meaning...*, s. 126; Th.R. Lee, S.C. Mouritsen, *Judging Ordinary Meaning*, “The Yale Law Journal” 2017–2018, vol. 127, no. 4, s. 850, <https://doi.org/10.2139/ssrn.2937468>; J.S. Ehrett, *Against Corpus...*, s. 56.

⁵⁵ P. Wiatrowski, *Dyrektywy wykładni...*, s. XIV–XV.

⁵⁶ S. Tkacz, *Zasada nullum crimen sine lege jako źródło poszukiwania językowej granicy wykładni prawa karnego?*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2020, nr 2 (23), s. 83, <https://doi.org/10.36280/AFPiFS.2020.2.81>.

5. Przykładowe analizy korpusowe na użytek wykładni prawa

Jednym z pionierskich amerykańskich orzeczeń poruszających kwestię wykorzystania korpusów w wykładni prawa był wyrok w sprawie *Muscarello v. United States*⁵⁷. Dotyczył on znaczenia wyrażenia *carries a firearm* ('nosi broń palną') w kontekście popełnienia przestępstwa mającego związek z narkotykami. Spór odnosił się do tego, czy powszechne znaczenie tej frazy obejmuje przypadki przewożenia broni palnej w bagażniku samochodu. W uzasadnieniu zdania większości sędziego Stephen Breyer przeprowadził m.in. *quasi*-korpusową analizę dwóch elektronicznych baz danych. Polegała ona na wyszukaniu zdań, które zawierały słowa: *to carry* ('nosić'), *weapon* ('broń'), *vehicle* ('pojazd') i ich synonimy. W ocenie sędziego mniej więcej jedna trzecia uzyskanych wyników odnosiła się do przewożenia broni palnej w samochodzie, co ma sugerować, że takie właśnie jest powszechne znaczenie dyskutowanej frazy. Wyrok ten oraz zastosowana w nim metodologia badawcza były wielokrotnie krytykowane⁵⁸. Niektórzy autorzy zaprezentowali w tym przedmiocie własne analizy korpusowe⁵⁹.

Naszym celem nie jest omawianie argumentacji amerykańskiego Sądu Najwyższego, lecz przedstawienie własnej analizy korpusowej w analogicznym kontekście normatywnym i faktycznym. Ustawa o broni i amunicji penalizuje (jako wykroczenie) zachowanie osoby, która **nosi broń**, znajdując się w stanie po użyciu alkoholu, środka odurzającego lub substancji psychotropowych albo środka zastępczego⁶⁰. Zawarte w przepisie znamię czasownikowe *nosi* było przedmiotem licznych orzeczeń, zarówno sądów karnych, jak i administracyjnych (z uwagi na fakt, że ustawa formułuje tożsamą przesłankę cofnięcia pozwolenia na broń⁶¹). Często powtarzającym się stanem faktycznym jest sytuacja, w której nietrzeźwy sprawca przewozi rozładowaną i zabezpieczoną broń palną w bagażniku samochodu⁶². Sądy niejednokrotnie w orzeczeniach uznawały, że zachowanie takie wyczerpuje ustawowe znamię wykroczenia. Przykładowo, w jednym z orzeczeń wskazano, że „wyraz nosić jest wyrazem wieloznacznym. Słowniki języka pol-

⁵⁷ 524 U.S. (1998).

⁵⁸ L.M. Solan, T. Gales, *Corpus Linguistics...*, s. 1344–1348; S.C. Mouritsen, *The Dictionary Is Not...*, s. 1916; D. Ortner, *The Merciful Corpus...*, s. 132–135; D. Tankersley, *Beyond the Dictionary...*, s. 6–7.

⁵⁹ L.M. Solan, T. Gales, *Corpus Linguistics...*, s. 1344–1348; S.C. Mouritsen, *The Dictionary Is Not...*, s. 1946; N. Goldfarb, *A Lawyer's Introduction to Meaning in the Framework of Corpus Linguistics*, "Brigham Young University Law Review" 2017, issue 6, 1359, <https://digitalcommons.law.byu.edu/lawreview/vol2017/iss6/6> [dostęp: 10.08.2020].

⁶⁰ Art. 51 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 955).

⁶¹ Art. 18 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 955).

⁶² Por. np. wyrok NSA z 6 września 2002 r., III SA 424/01, Lex nr 137853; wyrok NSA z 7 listopada 2003 r., III SA 3078/01, Lex 167176.

skiego podają wśród jego znaczeń, oprócz »trzymając coś w rękach, na plecach lub w inny sposób na sobie, chodzić z tym, czyniąc to długo i wielokrotnie, dźwigać« także i takie znaczenia jak »mieć, trzymać coś przy sobie, nie rozstawać się z czymś«⁶³. Względy systemowe i celowościowe sugerują, że adekwatne jest drugie z wymienionych znaczeń, które w ocenie sądu może obejmować również przewożenie broni w samochodzie.

Nasza intuicja językowa podpowiada, że opisane zachowanie nie jest *noszeniem*. Aby to zweryfikować, przeprowadziliśmy własną analizę korpusową. Skorzystaliśmy z Narodowego Korpusu Języka Polskiego⁶⁴. Korpus ten dostępny jest powszechnie pod adresem: <http://www.nkjp.pl/>. Liczy sobie ponad 1,5 mld słów, my natomiast korzystaliśmy z jego zrównoważonej (reprezentatywnej) wersji liczącej 250 mln słów. Twórcy korpusu oferują jego użytkownikom dwie wyszukiwarki, różniące się nieco funkcjami. Naszym wyborem była wyszukiwarka PELCRA⁶⁵. Wpisaliśmy w nią słowo kluczowe „nosi*”, które obejmuje różne formy fleksyjne czasownika *nosić*. Tak sformułowane polecenie dało nam przeszło 10 000 wyników (konkordancji), co stanowi liczbę wykluczającą możliwość zapoznania się ze wszystkimi⁶⁶. Lektura losowej próbki 100 konkordancji nie pozwoliła na odnalezienie choćby jednego przykładu, w którym sporny wyraz zostałby użyty w znaczeniu ‘przewozić w samochodzie’. Aby uzyskać bardziej przekonujące dane, skorzystaliśmy z zaawansowanych opcji wyszukiwarki PELCRA. Wprowadziliśmy mianowicie wymagane wyrazy kontekstowe: *samochód* i *pojazd*, w maksymalnym odstępnie 9 wyrazów od naszego słowa kluczowego⁶⁷. Lektura uzyskanych 255 wyników nie wykazała ani jednego przykładu, w którym czasownik *nosić* oznaczałby przewożenie czegoś w samochodzie⁶⁸.

Przeprowadzona analiza potwierdziła naszą intuicję językową. Czasownik *nosić* niewątpliwie jest wieloznaczny. Jednak znaczenie przypisane mu w cytowanym orzeczeniu w języku ogólnym zwyczajnie nie występuje. Nie oznacza to automatycznie, że dokonana przez sąd wykładnia jest błędna. Być może ważne względy pozajęzykowe przemawiały za odstępniem od językowego znaczenia przepisu. Dokonana przez prawodawcę nowelizacja, wprowadzająca definicję le-

⁶³ Wyrok NSA z 7 listopada 2003 r., III SA 3078/01, Lex 167176.

⁶⁴ Narodowy Korpus Języka Polskiego stworzony został przez Instytut Podstaw Informatyki PAN (koordynator), Instytut Języka Polskiego PAN, Wydawnictwo Naukowe PWN oraz Zakład Językoznawstwa Komputerowego i Korpusowego Uniwersytetu Łódzkiego jako projekt badawczy rozwojowy Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

⁶⁵ Dostępna pod adresem: www.nkjp.uni.lodz.pl.

⁶⁶ Lista uzyskanych przez nas wyników dostępna jest pod adresem: <https://nkjp.uni.lodz.pl/?q=yxqwoq9f>.

⁶⁷ Lista uzyskanych przez nas wyników dostępna jest pod adresem: <https://nkjp.uni.lodz.pl/?q=y3uepfuf>.

⁶⁸ Szczególnie pouczający jest przykład, w którym noszenie przy sobie broni i przechowywanie jej w samochodzie zostały ze sobą wyraźnie skonstrastowane: »jeden na siedmiu Amerykanów nosi przy sobie broń lub trzyma ją w samochodzie».

galną *noszenia broni*, zdaje się to potwierdzać⁶⁹. Istotne jest co innego. Omawiany przykład pokazuje dobitnie jedną z różnic pomiędzy słownikami a korpusem. Definicje słownikowe są często na tyle ogólne, enigmatyczne lub nieostre, że stają się dogodnym narzędziem manipulacji. Przykładowo, sąd może twierdzić, że definicja „mieć, trzymać coś przy sobie, nie rozstawać się z czymś” obejmuje przewożenie czegoś w bagażniku samochodu. Analiza korpusowa – nawet tak rudymenarna jak opisana – jest w stanie taką tezę przekonująco zweryfikować. Tym samym umożliwia uczciwe postawienie sprawy i – wbrew wspomnianym wcześniej zarzutom – sprzyja braniu przez sędziów odpowiedzialności za podjętą decyzję interpretacyjną. Czym innym jest bowiem zasłanianie się przez sąd enigmatyczną definicją słownikową i obstawanie przy prymacie wykładni językowej, czym innym zaś stwierdzenie, że dane znaczenie w języku ogólnym nie występuje, i przypisanie swoistego znaczenia prawnego na podstawie względów pozajęzykowych. Nie trzeba dodawać, że różnica ta jest szczególnie doniosła na gruncie prawa karnego, gdzie prymat metod językowych i zakaz wykładni rozszerzającej uważane są za fundamentalne zasady interpretacyjne⁷⁰.

Przyjrzyjmy się innemu przykładowi, który także – w nawiązaniu do wątków amerykańskich – dotyczy broni palnej. Na mocy art. 263 § 1 k.k. odpowiedzialności karnej podlega ten, kto bez wymaganego zezwolenia wyrabia broń palną albo amunicję lub nią handluje. Oskarżony został skazany przez sądy I i II instancji za czyn polegający na nabyciu na własne potrzeby bez zezwolenia sztucera myśliwskiego wraz z amunicją. Zdaniem sądów „dla zrealizowania znamienia »handluje« nie jest potrzebne, ażeby sprawca uprawiał działalność, proceder, którego przedmiotem jest broń lub amunicja. Pojedyncze transakcje bronią palną czy amunicją również odpowiadają znamieniu »handluje«. [...] Takie rozumienie powyższych pojęć odpowiada ich znaczeniu w języku potocznym”⁷¹. Sąd Najwyższy nie podzielił tego zapatrywania, a swoje wywody także oparł na ustaleniu potocznego (powszechnego) znaczenia spornego czasownika. Cytując kilka różnych słowników, doszedł do wniosku, że dla uznania zachowania sprawcy za *handlowanie* wprawdzie nie jest istotna liczba transakcji, ale niezbędne jest wystąpienie łącznie elementu kupna i sprzedaży⁷².

⁶⁹ „W rozumieniu ustawy noszenie broni oznacza każdy sposób przemieszczania załadowanej broni przez osobę posiadającą broń” – art. 10 ust. 9 ustawy z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 955).

⁷⁰ R. Zawłocki, *O metodzie interpretacji...*, s. 93. Na marginesie można dodać, że sąd karny (tj. wydział grodzki w sądzie rejonowym) – oceniając ten sam stan faktyczny – uniewinnił obwinionego od zarzutu popełnienia wykroczenia z art. 51 ust. 2 pkt 4 ustawy, uznając najwyraźniej, że opisane zachowanie nie stanowiło *noszenia broni*, por. wyrok NSA z 7 listopada 2003 r., III SA 3078/01, Lex 167176.

⁷¹ Wyrok SN z 15 listopada 2002 r., II KKN 269/01, LEX nr 74451.

⁷² Ibidem.

Słowo *handel* – co wykazały niezbieżnie przywołane przez sąd definicje słownikowe – jest wieloznaczne i nieostre. Wskazówek co do jego znaczenia może ponownie dostarczyć analiza korpusowa. Polecenie „handluj*” wyświetla 2649 przykładów użycia słowa *handluje* i form pokrewnych⁷³. Lektura losowo wybranych 100 konkordancji nie pozwoliła odnaleźć ani jednego użycia, które odpowiadałoby znaczeniu nadanemu temu wyrazowi przez sądy I i II instancji (tzn. ‘zakup bez elementu sprzedaży’). Jeden przykład można odczytać niejako odwrotnie, tj. jako ‘sprzedaż bez elementu zakupu’, choć w grę wchodzi znaczenie dość metaforyczne⁷⁴. Przytłaczająca większość uzyskanych przykładów dotyczy działalności w jakimś stopniu zorganizowanej, nakierowanej na zysk, która obejmuje zarówno zakup, jak i sprzedaż produktów. Taka ograniczona analiza korpusowa nie wyklucza oczywiście, że słowo *handlować* można wiązać również ze znaczeniem ustalonym przez sądy I i II instancji. Dowodzi ona natomiast, że znaczenie przypisane temu wyrazowi przez Sąd Najwyższy jest nie tylko dopuszczalne, ale także powszechnie używane, czego o znaczeniu konkurencyjnym absolutnie nie da się powiedzieć.

Na zakończenie tego wątku artykułu konieczne jest odniesienie się do przyjętej przez nas metodologii badań. Mamy świadomość, że jest ona bardzo prymitywna. Nie wykorzystuje zaawansowanych narzędzi dostępnych w wyszukiwarce PELCRA, nie mówiąc już o żadnym specjalistycznym oprogramowaniu. Nasuwa się tu kilka uwag. Po pierwsze, metodologia badań korpusowych to obszerne zagadnienie, stanowczo wykraczające poza ramy niniejszego opracowania. Efektywne wykorzystanie korpusów nie jest sprawą łatwą. Wymaga „zadawania właściwych pytań, przeprowadzania właściwych wyszukiwań i wyciągania uzasadnionych wniosków zarówno z obecności, jak i nieobecności danych odpowiadających takiemu czy innemu sposobowi użycia słów”⁷⁵. Należy mieć świadomość, że analiza korpusowa składa się z wielu kroków, a każdy z nich cechuje wysoki stopień dyskrecjonalności, która wpływa na uzyskiwane wyniki⁷⁶. W tym miejscu pozostaje nam odesłać do wskazówek, zaleceń i modeli formułowanych w tym zakresie w literaturze amerykańskiej⁷⁷. Po drugie, bardzo

⁷³ Lista uzyskanych przez nas wyników dostępna jest pod adresem: <https://nkjp.uni.lodz.pl/?q=y4hrmmau>. Można zauważyć, że sposób sformułowania hasła wyszukiwania („handluj*”) nie obejmuje wszystkich form fleksyjnych przedmiotowego czasownika (np. *handlował*). Takie uproszczenie analizy wydaje nam się jednak uprawnione z uwagi na rozmiary i cel niniejszego opracowania.

⁷⁴ „Nigdy zresztą się nie stroniłem, natomiast to, co Pani powiedziała o tych karierach i tak dalej, to myślę, że rzeczywiście – próbowałem kilkakrotnie na rynkach, że tak powiem »rynkach« – chociaż bardzo nie lubię tego słowa – uważam to za dość obrzydliwe pojęcie, że się sztuką handluje, ale starałem się rzeczywiście gdzieś tam coś niecoś sprzedać”.

⁷⁵ L.M. Solan, T. Gales, *Corpus Linguistics...*, s. 1357.

⁷⁶ D. Tankersley, *Beyond the Dictionary...*, s. 667.

⁷⁷ S.C. Mouritsen, *Hard Cases and Hard Data: Assessing Corpus Linguistics as an Empirical Path to Plain Meaning*, “Columbia Science and Technology Law Review” 2011, vol. 13, no. 1,

interesująca wydaje nam się kwestia dopuszczalności powołania biegłego językoznawcy celem sporządzenia opinii w formie analizy korpusowej. Niektórzy autorzy uważają, że użycie korpusów powinno być zastrzeżone dla biegłych⁷⁸. Jeszcze inni skłonni są dopuszczać analizy korpusowe jedynie na wniosek strony postępowania⁷⁹. Kwestia ta wymaga z jednej strony należytego zrozumienia założeń i narzędzi językoznawstwa korpusowego, z drugiej zaś – relewantnych zagadnień procesowych. Ponownie, ramy niniejszego opracowania wykluczają możliwość sformułowania nawet wstępnych wniosków w tej materii. Po trzecie, pragniemy zwrócić uwagę na okoliczność, że dostęp do korpusów jest powszechny, a każdy etap analizy korpusowej jest jawny – można go prześledzić, zweryfikować, a w razie potrzeby nawet powtórzyć⁸⁰. Przykładowo, możliwe jest prześledzenie list wyników uzyskanych w przeprowadzonych powyżej badaniach (po wpisaniu w wyszukiwarce internetowej podanych adresów URL). Czytelnika nieusatysfakcjonowanego poziomem naszych analiz zachęcamy do skorzystania z tej możliwości i przeprowadzenia własnych.

6. Korpusy a ocena stanu faktycznego

Poza zagadnieniem interpretacji prawa korpusy mogą być wykorzystywane również do oceny językowych elementów stanu faktycznego. Chodzi o sytuacje, gdy wypowiedź językowa (ustna lub pisemna) może wyczerpać znamię czynu zabronionego, jak to ma miejsce m.in. przy przestępstwach groźby karalnej (art. 190 k.k.), zniesławienia (art. 212 k.k.), znieważenia (art. 216 k.k.) czy nawoływania do nienawiści (art. 256 k.k.). Liczbę i doniosłość tego typu przepisów można chyba uznać za cechę specyficzną prawa karnego – żadna inna dziedzina prawa nie wymaga od sądów tak uważnej analizy wypowiedzi przyszlých stron postępowania⁸¹. Zagadnienie to wydaje nam się tym bardziej doniosłe, że nieczęsto przykuwa uwagę teoretyków prawa.

Jako przykład posłużymy nam przestępstwo znieważenia. Odpowiedzialności karnej podlega ten, kto znieważa inną osobę w jej obecności albo choćby pod jej nieobecność, lecz publicznie lub w zamiarze, aby zniewaga do osoby tej

s. 190–201; L.M. Solan, T. Gales, *Corpus Linguistics...*, s. 1342–1356; N. Goldfarb, *A Lawyer's Introduction...*, s. 1397–1415; J.C. Phillips, J. Egbert, *Advancing Law...*, s. 1608–1618.

⁷⁸ S. Gries, B.G. Slocum, *Ordinary Meaning...*, s. 1470–1472; L.M. Solan, *Can Corpus...*, s. 1469 i n.

⁷⁹ D. Tankersley, *Beyond the Dictionary...*, s. 672 i n.

⁸⁰ S.C. Mouritsen, *Hard Cases...*, s. 201 i n.

⁸¹ Inną dziedziną prawa, w której językowe elementy stanu faktycznego odgrywają doniosłą rolę, jest prawo własności intelektualnej. Orzecznictwo sądów w tym zakresie obfituje w rozważania na temat treści, konotacji, oryginalności, a nawet etymologii wyrażeń używanych jako znaki towarowe, por. np. wyrok WSA w Warszawie z 12 listopada 2008 r., VI SA/Wa 1486/08.

dotarła⁸². Choć zniewaga może być wyrażona w dowolnej formie, najczęściej przyjmuje postać słowną⁸³. Wówczas przestępstwo zniewagi „polega na użyciu słów obelżywych lub sformułowaniu zarzutów obelżywych lub ośmieszających, postawionych w formie niezracjonalizowanej”⁸⁴. Sporych trudności nastęrcza zakwalifikowanie wypowiedzi sprawcy jako znieważającej, w szczególności rozgraniczenie pomiędzy wypowiedzią znieważającą a jedynie niekulturalną⁸⁵. W doktrynie ugruntowany jest pogląd, że należy brać pod uwagę kryteria obiektywne, takie jak „generalnie akceptowane normy obyczajowe”⁸⁶. Potwierdza to orzecznictwo Sądu Najwyższego: „O uznaniu określonych sformułowań za »znieważające« decydują w pierwszym rzędzie ogólnie przyjęte normy obyczajowe”⁸⁷. Rzecz jasna, pojęcie ogólnie przyjętych norm obyczajowych jest trudne do zweryfikowania. W praktyce przy ocenie, czy dana wypowiedź miała charakter zniewagi, sądy – podobnie jak w przypadku wykładni prawa – odwołują się do trzech źródeł: własnej intuicji językowej, słowników języka polskiego i opinii biegłych językoznawców. W wielu przypadkach intuicja językowa sędziego uznawana jest za wystarczające źródło wiedzy o znaczeniu słowa⁸⁸. Również w doktrynie zaleca się powściągliwość w wykorzystywaniu innych źródeł, albowiem „sąd w dziedzinie języka ogólnego ma niewątpliwie kompetencję i intuicję, którymi powinien się kierować”⁸⁹. Mimo to powszech-

⁸² Art. 216 § 1 k.k. Ponadto, znamię czasownikowe *znieważa* występuje w wielu innych przepisach, m.in. art. 133 k.k., art. 135 k.k., art. 136 § 3 i 4 k.k., art. 137 § 1 i 2 k.k., art. 226 k.k., art. 257 k.k., art. 347 k.k., art. 348 k.k., art. 350 k.k. Prowadzone powyżej wywody pozostają co do zasady aktualne w stosunku do wszystkich wymienionych przepisów.

⁸³ A. Marek, *Komentarz do art. 216*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Marek, wyd. V, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587269762/59907/marek-andrzej-kodeks-karny-komentarz-wyd-v?cm=URELATIONS> [dostęp: 19.01.2021].

⁸⁴ Postanowienie SN z 7 maja 2008 r., III KK 234/07, Biul.PK 2008, nr 10, poz. 33.

⁸⁵ I. Zgoliński, *W kwestii „granic” występkę znieważenia z art. 216 Kodeksu karnego*, „Ius Novum” 2013, nr 2, s. 49.

⁸⁶ J. Raglewski, *Komentarz do art. 216*, w: *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, cz. 2: *Komentarz do art. 212–277d*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587746479/543919/wrobel-wlodzimierz-red-zoll-andrzej-red-kodeks-karny-czesc-szczegolna-tom-ii-czesc-ii-komentarz...?cm=URELATIONS> [dostęp: 19.01.2021]. Por. też wyrok SA w Lublinie z 6 czerwca 2011 r., II AKa 91/11, LEX nr 895936; I. Zgoliński, *W kwestii „granic”...*, s. 52.

⁸⁷ Postanowienie SN z dnia 7 maja 2008 r., III KK 234/07, Biul.PK 2008, nr 10, poz. 33.

⁸⁸ „Jakkolwiek bowiem określenie »[...]« nie jest, jak do tej pory, pojęciem słownikowym i jako takie można je zaliczać do kategorii tzw. nowomowy, to sytuacja ta w żadnym razie nie przekłada się na dwuznaczność czy nieuchwytność wynikającego stąd przekazu. Innymi słowy ani w świetle okoliczności sprawy ani też zasad doświadczenia życiowego, nie może być wątpliwości co do tego, że określenie używane jest wyłącznie jako werbalizujące krańcowo negatywne emocje” – wyrok SO w Białymstoku z 5 marca 2015 r., VIII Ka 938/14, LEX nr 1828749.

⁸⁹ P. Wiatrowski, *Dyrektywy wykładni...*, s. 85. Warto dodać, że autor w dalszej części tekstu zaleca mimo wszystko korzystanie ze słowników jako prowadzące do „zobiektywizowania procesu interpretacji” (ibidem, s. 92–93).

ne są odwołania do słowników⁹⁰. Zdarza się także, że w celu dokonania oceny znieważającego charakteru wypowiedzi powoływani są biegli językoznawcy⁹¹. Kwestia ta jest jednak kontrowersyjna. W wielu przypadkach sądy oddalają wnioski strony o powołanie biegłego w tym zakresie, wskazując, że nie ma potrzeby odwoływać się do wiedzy specjalistycznej: „[...] ustalenie znaczenia pojęcia »[...]« nie wymaga wiedzy specjalistycznej. Określenie to, nad czym niewątpliwie należy głęboko ubolewać, stało się do tego stopnia popularne, aby jego wydźwięk, czy też wymowa, nie nastroczały najmniejszych trudności»⁹².

W naszej ocenie korpusy mogą być przydatnym narzędziem w zakresie ustalania znieważającego charakteru wypowiedzi. Wynika to z dwóch czynników. Po pierwsze, jak wskazano, ocena taka powinna odwoływać się do kryteriów obiektywnych, takich jak ogólnie przyjęte normy obyczajowe. Pod tym względem korpusy zdają się mieć wyraźną przewagę nad słownikami. Te ostatnie bowiem stanowią efekt pracy badawczej określonych osób i – nawet pomimo zachowania rygorów metodologicznych podczas ich tworzenia – ostatecznie zawsze narażone są na zarzut pewnej arbitralności⁹³. Jak trafnie wskazuje się w doktrynie prawa karnego: „[...] określenia zawarte w słownikach języka polskiego stanowią opinie ich autorów»⁹⁴. Dodajmy, że prawnicy mają na ogół nikłą wiedzę o procesie powstawania słowników, ich rodzajach, różnicach w budowie definicji słownikowych itd., a sądowe odwołania do słowników bardzo rzadko opatrzone są jakimkolwiek uzasadnieniem co do wyboru danego słownika czy jednej z kilku zawartych w nim definicji danego słowa⁹⁵. Korpusy natomiast stanowią „surowy”, reprezentatywny materiał językowy, niezapośredniczony przez decyzje redaktora słownika. Oferują bez wątpienia wierniejszy obraz tego, jak dane słowo funkcjonuje w powszechnym użyciu, a w konsekwencji – jakie jest jego powszechnie przyjmowane znaczenie (znaczenia). Po drugie, wypowiedzi znie-

⁹⁰ „Słowa użyte przez oskarżonego są powszechnie znane, a ich znaczenie jednoznaczne. W zupełności dla opisanie ich wystarczające jest odwołanie się do popularnego Słownika Języka Polskiego pod redakcją prof. Mieczysława Szymczaka” – wyrok SA w Gdańsku z 30 stycznia 2002 r., II AKA 577/01, OSAG 2002, nr 1, poz. 6; „Najlepszym zobrazowaniem tej sytuacji jest odesłanie do Wielkiego słownika języka polskiego PWN, Wyd. I, Warszawa 2018 r., red. S. Dubisz, w którym rzeczowniki »chamstwo« i »cham« nie są przedstawiane jako określenia obraźliwe, lecz tylko jako potoczne i pospolite” – postanowienie SN z 29 listopada 2018 r., V KK 190/18, Lex nr 2586285; „Także definicja słownika internetowego sjp.pwn.pl wskazuje, że »[...]« to pogardliwie człowiek należący do rasy czarnej lub żółtej” – wyrok SO w Częstochowie z 17 stycznia 2018 r., II K 205/17, Lex nr 2581061.

⁹¹ Por. np. wyrok SO w Białymstoku z 22 sierpnia 2014 r., VIII Ka 293/14, Lex nr 1893594; wyrok SO w Warszawie z 22 sierpnia 2018 r., X Ka 721/18.

⁹² Wyrok SO w Białymstoku z 5 marca 2015 r., VIII Ka 938/14, Lex nr 1828749. Por. też: wyrok SO w Białymstoku z 5 marca 2015 r., VIII Ka 938/14, Lex nr 1828749; wyrok SA w Gdańsku z 30 stycznia 2002 r., II AKA 577/01, OSAG 2002, nr 1, poz. 6.

⁹³ S.C. Mouritsen, *The Dictionary Is Not...*, s. 1919–1946.

⁹⁴ P. Wiatrowski, *Dyrektywy wykładni...*, s. 85.

⁹⁵ Por. na ten temat: Z. Tobor, P. Żmigrodzki, A. Bielska-Brodziak, *Co każdy prawnik...*, s. 5 i n.

ważące bardzo często zawierają słownictwo wulgarne, potoczne, pochodzące z dialektów czy socjolektów (gwar regionalnych, slangów środowiskowych, żargonów zawodowych), jak również wyrażenia niepoprawne czy neologizmy. Słowa takie nie zawsze są ujmowane w słownikach⁹⁶. Tymczasem korpusy tworzone są z autentycznych wypowiedzi, bez ich cenzurowania czy poprawiania. Dzięki elektronicznej formie mają też możliwość stałej aktualizacji. Zawierają zatem także takie słowa, które z różnych powodów nie zasłużyły na definicję słownikową bądź jeszcze nie zdążyły się jej dorobić.

7. Przykładowa analiza korpusowa wyrażenia znieważającego

Przykładu dostarcza znana sprawa, w której sądy oceniały znieważający charakter rzeczownika „erotoman”. Słowem tym studentka określiła jednego ze swoich wykładowców na portalu internetowym przeznaczonym do oceniania wykładowców uczelni wyższych⁹⁷. Sąd Najwyższy uznał, że wypowiedź oskarżonej nie miała charakteru zniewagi. Decyzję swoją oparł m.in. na słownikowych definicjach wyrazu *erotoman*: „Określeniem znieważającym nie może być bowiem słowo »erotoman«, oznaczające w języku ogólnym »człowieka o chorobliwie wzmózonej pobudliwości płciowej lub o nienormalnie spotęgowanym zainteresowaniu dziedziną stosunków płciowych« [...]. Według innego ze słowników termin »erotoman« ma jednak w obiegu potocznym znaczenie żartobliwe i oznacza »kobieciarza«”⁹⁸. Nietrudno dostrzec, że dwie przytoczone przez sąd definicje istotnie się od siebie różnią. Czym innym będzie nazwanie wykładowcy „kobieciarzem”, czym innym zaś „człowiekiem o chorobliwie wzmózonej pobudliwości płciowej”. Jak trafnie wskazano, „z łatwością można bowiem wyobrazić sobie sytuacje, w których posłużenie się określeniem »erotoman« może zostać potraktowane jako stwierdzenie uchybiające godności osoby, której ono dotyczy”⁹⁹. W ocenie sądu kluczową rolę odegrał kontekst inkryminowanej wypowiedzi, który jednoznacznie wskazywał na jej żartobliwy charakter. Nie polemizujemy z tym stwierdzeniem. Uważamy jednak, że analiza korpusowa mogłaby dostarczyć wartościowego potwierdzenia znaczenia przyjętego przez sąd.

Po wpisaniu w wyszukiwarkę PELCRA dla Narodowego Korpusu Języka Polskiego hasła „erotoman*” otrzymaliśmy 238 wyników (konkordancji),

⁹⁶ Por. np. wyrok SR w Łukowie z 23 listopada 2015 r., II K 860/14, Lex nr 1951153.

⁹⁷ Postanowienie SN z 7 maja 2008 r., OII KK 234/07, Lex nr 444478.

⁹⁸ Postanowienie SN z 7 maja 2008 r., OII KK 234/07, Lex nr 444478.

⁹⁹ J. Raglewski, *Glosa do postanowienia SN z dnia 7 maja 2008 r., III KK 234/07*, Lex 2008, <https://sip.lex.pl/#/publication/385968409/raglewski-janusz-glosa-do-postanowienia-sn-z-dnia-7-maja-2008-r-iii-kk-234-07?keyword=Glosa%20do%20postanowienia%20SN%20z%20dnia%207%20maja%202008%20r.,%20III%20KK%20234~2F07&cm=SFIRST> [dostęp: 19.01.2021].

tj. 238 zdań zawierających słowo *erotoman* w różnych formach fleksyjnych¹⁰⁰. Z uwagi na stosunkowo niewielką liczbę przykładów możliwa była ich lektura w całości. Nasunęło to następujące wnioski. Występują tu użycia nawiązujące do medycznego znaczenia erotomanii jako choroby, względnie rodzaju uzależnienia¹⁰¹. Takie przykłady stanowią jednak mniejszość. Zdarzają się użycia nacechowane wyraźnie pejoratywnie, w tym obraźliwe¹⁰². Należą one jednak do zupełnej rzadkości. Zdecydowaną większość przykładów stanowią wypowiedzi mniej lub bardziej humorystyczne¹⁰³. Obserwacje te potwierdza analiza kolokacji (współwystąpień) spornego wyrazu. Najczęstszym rzeczownikiem współwystępującym ze słowem *erotoman* jest wyraz *gawędziarz* (6 współwystąpień), co sugeruje znaczenie żartobliwe. Natomiast najczęściej współwystępującym przymiotnikiem jest wyraz *anonimowy* (7 współwystąpień), co wskazuje na znaczenie medyczne, dotyczy bowiem spotkań anonimowych erotomanów, tj. grupowych spotkań o charakterze terapeutycznym. Konkludując, przeprowadzona przez nas analiza korpusowa wyrazu *erotoman* potwierdza, że w języku polskim jest on najczęściej używany w kontekście żartobliwym, rzadziej medycznym, natomiast jedynie sporadycznie funkcjonuje jako określenie obraźliwe.

Przedstawiona analiza ma, ponownie, charakter bardzo podstawowy. Zараzem jednak jej przeprowadzenie nie przekracza możliwości przeciętnego użytkownika Internetu, a płynące z niej wnioski stanowią wartościowe potwierdzenie ustaleń sądu w omawianej sprawie. Nie widzimy przeszkód, by w toku postępowania karnego zasięgnąć opinii biegłego językoznawcy, który będzie w stanie przeprowadzić znacznie bardziej zniuansowaną analizę semantyczną danego wyrażenia. Jak zostało wskazane, sądy dość niechętnie odnoszą się do takiej możliwości. Jednak w naszym przekonaniu przeprowadzenie zaawansowanej analizy korpusowej bez wątplenia „wymaga wiadomości specjalnych” (art. 193 § 1 k.p.k.). Nie chodzi tu bowiem o dokonanie zwykłej introspekcji czy o skorzystanie z czyjejś „podwyższonej wrażliwości językowej”¹⁰⁴, lecz o dokonanie czasochłonnego badania ogromnej elektronicznej bazy danych, wykorzy-

¹⁰⁰ Lista uzyskanych przez nas wyników dostępna jest pod adresem: <https://nkjp.uni.lodz.pl/?q=y5h4nf3y>.

¹⁰¹ Np. „Erotomania, tak jak narkomania i alkoholizm, jest nałogiem, który można leczyć.”

¹⁰² Np. „Pedofil, erotoman, zboczeniec, drobny sutener”; „Gdybym robił tu zdjęcia, zarobiłbym krocie, sprzedając je twórcom stron internetowych dla erotomanów-zboczeńców”; „Powstała więc sytuacja, w której nikomu już nie chce się ustalać, czy godziwiej jest być eks-agentem czy pijakiem, przemytnikiem czy złodziejem, defraudantem czy erotomanem”.

¹⁰³ Np. „Erotomanka, co dwa miesiące przeżywała rozstrój nerwowy i wtedy wszyscy, kapitan i steward, oficerowie i marynarze, i ona sama, szukali na gwałt odpowiedniej partii”; „Dziewczyna szukała miłości. Trochę bez przekonania, ale szukała. Znalazła paru wariatów, erotomanów i nudziarzy”; „Nieźle walnięty, co? Erotoman i sępa na krótkie spódniczki”; „Pan równie dobrze jak ja wie, że ma to coś wspólnego z Freudem, a Freud, powiedzmy sobie szczerze, był to świntuch i erotoman”.

¹⁰⁴ Wyrok SN z 29 listopada 2016 r., I CSK 715/15, Lex nr 2186564.

stującego zaawansowane techniki, procedury oraz narzędzia lingwistyczne, informatyczne i statystyczne¹⁰⁵. Jednocześnie podkreślić należy, że wyniki analizy korpusowej – jakiegokolwiek by nie były – nie będą przekładały się bezpośrednio na kwestię odpowiedzialności karnej sprawcy czy nawet kwalifikacji prawnej inkryminowanego czynu. W pełni podzielamy stanowisko jednego z sądów, że „nie należy [...] utożsamiać stwierdzenia danych okoliczności, do czego niezbędne są wiadomości specjalne, którymi dysponują biegli, z prawnokarną oceną określonego zachowania sprawcy i ewentualnie jego skutków. To ostatnie jest bowiem domeną organu procesowego (sądu, prokuratora) rozpoznającego merytorycznie sprawę. [...] nie zachodzi prosta zależność pomiędzy stwierdzeniem, że dane słowo lub sformułowanie jest obraźliwe a ustaleniem, że jego autor wypełnił swoim zachowaniem znamię przestępstwa znieważenia”¹⁰⁶. Podsumowując, analiza korpusowa (zarówno ta dokonana przez organ procesowy, jak i przez biegłego językoznawcę) daje wgląd w rzeczywiste funkcjonowanie języka i pozwala określić np. powszechność użycia danego słowa w określonym kontekście. Waga ustalenia faktycznego w tym zakresie pozostaje natomiast w dalszym ciągu przedmiotem swobodnej oceny organu procesowego, zgodnie z ogólnymi zasadami procesu karnego.

8. Konkluzje

Korpusy nie są cudownym lekiem na prawnicze wątpliwości interpretacyjne. Nadają się do rozwiązania tylko niektórych problemów pojawiających się w praktyce interpretacyjnej¹⁰⁷. Posługiwanie się nimi jest czasochłonne, wymaga przyswojenia sporej dawki wiedzy lingwistycznej i informatycznej. Zarazem jednak oferują całkiem nowe narzędzie analizy znaczenia językowego. Mogą potwierdzić wnioski wyprowadzone przez sąd z innych źródeł wiedzy o znaczeniu powszechnym, takich jak własna intuicja językowa czy słowniki. Mogą również przekonująco podać je w wątpliwość. W naszej ocenie – wbrew poglądom wyrażanym w amerykańskiej nauce prawa – nie ma zasadniczych przeszkód, aby wykorzystać korpusy w postępowaniu karnym. Wręcz przeciwnie – to właśnie na gruncie prawa karnego takie narzędzie jest szczególnie potrzebne. Wynika to z funkcji gwarancyjnej tej gałęzi prawa i związanej z nią zasady *nullum crimen sine lege certa*. W stosunku do stosowanych dotąd metod wykładni językowej korpusy jawią się jako pożądany krok w kierunku empiryzmu i obiektywizmu¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Por. B. Lewandowska-Tomaszczyk, *Podstawy językoznawstwa...*, s. 64–91.

¹⁰⁶ Wyrok SA w Lublinie z 6 czerwca 2011 r., II AKa 91/11, Lex nr 895936.

¹⁰⁷ S.C. Mouritsen, *Hard Cases...*, s. 204–205; L.M. Solan, T. Gales, *Corpus Linguistics...*, s. 1342.

¹⁰⁸ Th.R. Lee, S.C. Mouritsen, *Judging Ordinary...*, s. 71.

Nie trzeba dodawać, że rozważania zawarte w niniejszym artykule mają charakter wstępny. Zagadnienie wykorzystania korpusów w procesie stosowania prawa wymaga dalszych, pogłębionych badań. W tym miejscu warto wskazać kilka wyraźnie rysujących się wątków. Po pierwsze, za oceanem w dalszym ciągu trwa ożywiona debata na temat zasadności posługiwania się korpusami przez prawników. Prowadzona jest już nie tylko na łamach czasopism naukowych, lecz także – z zachowaniem wysokiego poziomu merytorycznego – na stronach internetowych¹⁰⁹. Rekonstrukcja argumentów wysuwanych w ramach tej debaty oraz ich staranna ocena, uwzględniająca warunki rodzimej kultury prawnej, są pilnym zadaniem, przed jakim stoi polska teoria prawa¹¹⁰. Po drugie, sporo uwagi wymaga opracowanie metodologii prawniczych badań korpusowych. Sprawy nie ułatwia fakt, że samo językoznawstwo korpusowe jest dyscypliną dosyć młodą i niedojrzałą metodologicznie¹¹¹. Również i to zadanie przypada teorii prawa, choć prawdopodobnie nie obejdzie się ona bez pomocy językoznawców. Po trzecie wreszcie, należy stworzyć szczegółowy model wykorzystania korpusów na gruncie prawa karnego. Musi on uwzględniać nie tylko kwestie ogólne, zarysowane w niniejszym artykule, lecz ponadto materialnoprawną i procesową specyfikę tej gałęzi prawa. Zadanie to z czasem podjąć powinni przedstawiciele nauki prawa karnego.

Bibliografia

- Bielska-Brodziak A., *Interpretacja tekstu prawnego na podstawie orzecznictwa podatkowego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
- Bielska-Brodziak A., Tkacz S., Tobor Z., *Kilka uwag o wykładni prawa karnego*, „Studia Prawnicze” 2009, nr 3, s. 109–144.
- Bielska-Brodziak A., Tobor Z., *Słowniki a interpretacja tekstów prawnych*, „Państwo i Prawo” 2007, nr 5, s. 20–33.
- Boutrous Th., Evanson B., *The Enduring and Universal Principle of “Fair Notice”*, “Southern California Law Review” 2013, vol. 86, s. 195–204.
- Choduń A., *Aspekty językowe derywacyjnej koncepcji wykładni prawa*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2018, https://www.academia.edu/43896506/Aspekty_j%C4%99zykowe_derywacyjnej_koncepcji_wyk%C5%82adni_prawa [dostęp: 10.08.2020].

¹⁰⁹ Por. <https://prawfsblawg.blogs.com/prawfsblawg/2017/09/corpus-linguistics-and-criminal-law.html>, <https://prawfsblawg.blogs.com/prawfsblawg/2017/09/more-on-corpus-linguistics-and-the-criminal-law.html>.

¹¹⁰ Wedle naszej najlepszej wiedzy stanowisko w tej kwestii wyrazili jak dotąd jedynie: A. Choduń, *Aspekty językowe...*, s. 257–262; Z. Tobor, M. Zeifert, *Korpusy językowe...*, s. 88–90. Co interesujące, wnioski sformułowane w przywołanych publikacjach *prima facie* jawią się jako zasadniczo odmienne.

¹¹¹ J.S. Ehrett, *Against Corpus...*, s. 71.

- Ehrett J.S., *Against Corpus Linguistics*, "The Georgetown Law Journal Online" 2017, vol. 108, s. 51–73.
- Goldfarb N., *A Lawyer's Introduction to Meaning in the Framework of Corpus Linguistics*, "Brigham Young University Law Review" 2017, issue 6, 1359, <https://digitalcommons.law.byu.edu/lawreview/vol2017/iss6/6> [dostęp: 10.08.2020].
- Grabowski A., *Siła argumentu interpretacyjnego z prawniczego domniemania języka (znaczenia) potocznego*, „Zagadnienia Naukoznawstwa” 2016, R. 52, nr 3 (209), s. 357–370.
- Gries S., Slocum B.G., *Ordinary Meaning and Corpus Linguistics*, "Brigham Young University Law Review" 2017, issue 6, 1417, <https://digitalcommons.law.byu.edu/lawreview/vol2017/iss6/7> [dostęp: 10.08.2020].
- Hessick C.B., *Corpus Linguistics and the Criminal Law*, "Brigham Young University Law Review" 2017, issue 6, s. 1503–1530.
- Hofmański P., Zabłocki S., *Wykładnia językowa*, w: *Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*, red. P. Hofmański, S. Zabłocki, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, <https://sip.lex.pl/#/monograph/369226932/92/hofmanski-piotr-zablocki-stanislaw-elementy-metodyki-pracy-sedziego-w-sprawach-karnych?keyword=pierwsze%C5%84stwo%20znaczenie%20potoczne&cm=SREST> [dostęp: 15.01.2021].
- Kotowski A., *Z problematyki metody interpretacji językowo-logicznej – uwagi na gruncie dekodowania znaczenia prawnego*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 6, s. 101–134.
- Kubicka E. i in., *Wykorzystanie słowników w interpretacji prawniczej – implikacje praktyczne*, „Kwartalnik Sądowy Apelacji Gdańskiej” 2015, nr 1, s. 25–50.
- Lee Th.R., Mouritsen S.C., *Judging Ordinary Meaning*, "The Yale Law Journal" 2017–2018, vol. 127, no. 4, s. 788–1105, <https://doi.org/10.2139/ssrn.2937468>.
- Lee Th.R., Mouritsen S.C., *The Corpus and the Critics*, "The University of Chicago Law Review" 2021, vol. 88, no. 2, s. 275–365, <https://doi.org/10.2139/ssrn.3727504>.
- Lewandowska-Tomaszczyk B., *Podstawy językoznawstwa korpusowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005.
- Lowe D., Potter Ch., *Understanding Legislation: A Practical Guide to Statutory Interpretation*, Hart Publishing, Portland, Oregon 2018.
- Marek A., *Komentarz do art. 216*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Marek, wyd. V, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587269762/59907/marek-andrzej-kodeks-karny-komentarz-wyd-v?cm=URELATIONS> [dostęp: 19.01.2021].
- Morawski L., *Wstęp do prawoznawstwa*, Dom Organizatora, Warszawa 2000.
- Mouritsen S.C., *Corpus Linguistics in Legal Interpretation. An Evolving Interpretative Framework*, "International Journal of Language & Law" 2017, vol. 6, s. 67–89, <https://doi.org/10.14762/jll.2017.067>.
- Mouritsen S.C., *Hard Cases and Hard Data: Assessing Corpus Linguistics as an Empirical Path to Plain Meaning*, "Columbia Science and Technology Law Review" 2011, vol. 13, no. 1, s. 156–205.
- Mouritsen S.C., *The Dictionary Is Not a Fortress: Definitional Fallacies and a Corpus-Based Approach to Plain Meaning*, "Brigham Young University Law Review" 2010, issue 5, s. 1915–1980.

- Ortner D., *The Merciful Corpus: The Rule of Lenity, Ambiguity and Corpus Linguistics*, “Boston University Public Interest Law Journal” 2016, vol. 21, issue 1, s. 101–142, <https://doi.org/10.2139/ssrn.2576475>.
- Phillips J.C., Egbert J., *Advancing Law and Corpus Linguistics: Importing Principles and Practices from Survey and Content Analysis Methodologies to Improve Corpus Design and Analysis*, “Brigham Young University Law Review” 2017, issue 6, s. 1589–1620.
- Raglewski J., *Glosa do postanowienia SN z dnia 7 maja 2008 r., III KK 234/07*, Lex, 2008, <https://sip.lex.pl/#/publication/385968409/raglewski-janusz-glosa-do-postanowienia-sn-z-dnia-7-maja-2008-r-iii-kk-234-07?keyword=Glosa%20do%20postanowienia%20SN%20z%20dnia%207%20maja%202008%20r.,%20III%20KK%20234~2F07&cm=SFIRST> [dostęp: 19.01.2021].
- Raglewski J., *Komentarz do art. 216, w: Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2, cz. 2: *Komentarz do art. 212–277d*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, <https://sip.lex.pl/#/commentary/587746479/543919/wrobel-wlodzimierz-red-zoll-andrzej-red-kodeks-karny-czesc-szczegolna-tom-ii-czesc-ii-komentarz...?cm=URELATIONS> [dostęp: 19.01.2021].
- Slocum B.G., *Ordinary Meaning*, University of Chicago Press, Chicago–London 2016.
- Solan L.M., *Can Corpus Linguistics Help Make Originalism Scientific?*, “Yale Law Review” 2016, vol. 126, s. 57–64, <https://www.yalelawjournal.org/forum/can-corpus-linguistics-help-make-originalism-scientific> [dostęp: 1.12.2020].
- Solan L.M., Gales T., *Corpus Linguistics as a Tool in Legal Interpretation*, “Brigham Young University Law Review” 2017, issue 6, s. 1311–1357.
- Tankersley D., *Beyond the Dictionary: Why SUA Spontaneous Judicial Use of Corpus Linguistics Is Not Appropriate for Statutory Interpretation*, SSRN Scholarly Paper, Social Science Research Network, Rochester, NY 2018, <https://doi.org/10.2139/ssrn.3117223>.
- Tkacz S., *Zasada nullum crimen sine lege jako źródło poszukiwania językowej granicy wykładni prawa karnego?*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2020, nr 2 (23), s. 81–95, <https://doi.org/10.36280/AFPiFS.2020.2.81>.
- Tobor Z., Zeifert M., *Korpusy językowe jako narzędzie interpretacji prawa. Amerykańska teoria i praktyka*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2020, nr 4, s. 80–92.
- Tobor Z., Żmigrodzki P., Bielska-Brodziak A., *Co każdy prawnik o słownikach wiedzieć powinien*, „Przegląd Sądowy” 2008, nr 7–8, s. 79–95.
- Urbaniak-Mastalerz I., *Współczesny paradygmat wykładni prawa karnego*, „Monitor Prawniczy” 2015, nr 24, s. 1309–1318.
- Wang A., *Googling for Meaning: Statutory Interpretation in the Digital Age*, “The Yale Law Journal” 2016, vol. 125, 267, <http://www.yalelawjournal.org/forum/googling-for-meaning-statutory-interpretation-in-the-digital-age> [dostęp: 10.08.2020].
- Wiatrowski P., *Dyrektywy wykładni prawa karnego materialnego w judykaturze Sądu Najwyższego*, C.H.Beck, Warszawa 2013, <https://pzw.pl/Dyrektywy-wykładni-prawa-karnego-materialnego-w-judykaturze-Sadu-Najwyższego,4901150,p.html> [dostęp: 24.11.2020].
- Wróblewski J., *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1990.

- Zawłocki R., *O metodzie interpretacji przepisów prawa karnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2004, nr 4, s. 81–96.
- Zgoliński I., *W kwestii „granic” występkę znieważenia z art. 216 Kodeksu karnego*, „Ius Novum” 2013, nr 2, s. 48–57.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa: zasady, reguły, wskazówki*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.

prof. dr hab. ZYGMUNT TOBOR

e-mail: zigmunt.tobor@us.edu.pl

Wieloletni kierownik Katedry Teorii i Filozofii Prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Dziekan Wydziału w latach 2005–2012. Autor kilkudziesięciu publikacji, głównie z zakresu aksjologii i interpretacji prawa. Jego przyjacielem jest znaleziony piesek Teofil, nazwany tak na cześć Katedry.

Long-time head of the Department of Legal Theory and Philosophy of Law at the Faculty of Law and Administration, University of Silesia in Katowice, Dean of the Faculty in 2005–2012. Author of numerous publications, mainly in the field of axiology and interpretation of the law. He has a rescue dog friend Teofil, named after the Department (Teofil is a portmanteau of Teoria [Theory] and Filozofia [Philosophy]).

dr MATEUSZ ZEIFERT

e-mail: mateusz.zeifert@us.edu.pl

Adiunkt na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Autor monografii *Gramatyka przepisu jako przesłanka decyzji interpretacyjnej* (Katowice 2019), a także licznych artykułów poświęconych językowemu wymiarowi prawa.

Assistant Professor at the Faculty of Law and Administration, University of Silesia in Katowice. Author of the monograph *Gramatyka przepisu jako przesłanka decyzji interpretacyjnej* [The Grammar of a Provision as the Prerequisite of Interpretative Decision] published in 2019 by the University of Silesia in Katowice Press, and numerous articles on the linguistic dimension of law.